

базис і підвищує надійність остаточних висновків суду, що сприяє ухваленню правильного рішення.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2002. – № 7: Судові експертизи в Україні. – 416 с.
2. Костицкий М. В. Судебно-психологическая экспертиза / М. В. Костицкий. – Львов : Выща школа, 1987. – 143 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України [текст] : – К. : «Центр учбової літератури», 2012. – 292 с.

Москалюк Л.М., кандидат юридичних наук, доцент кафедри юридичної психології НАВС

Іванова О.В., кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри юридичної психології НАВС

Корсун С.І., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри юридичної психології НАВС

ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

Створення сучасної цілісної системи правосуддя для неповнолітніх осіб має включати не тільки винесення судового рішення, а й різноманітні профілактичні заходи, визначати шляхи подальшого супроводження неповнолітнього, застосовувати методи його реабілітації. Найголовнішим принципом при цьому має стати максимальна індивідуалізація судового процесу, в центрі якого має бути особистість неповнолітнього.

Досвід розвинутих країн показує, що спеціалізована система правосуддя для неповнолітніх дозволяє враховувати вікові та особистісні особливості дітей та підлітків при

розгляді справи та винесенні судового рішення. Особлива роль при супроводженні неповнолітнього відводиться психологам та клініцистам.

У Швеції, наприклад, суддя на етапі прийняття справи до розгляду звертається до працівника соціальної служби із запитом на складання звіту — «карти соціального функціонування дитини», який залучає до цієї роботи педагогів, психологів, психіатрів та наркологів. У французькому ювенальному законодавстві обов'язковим є соціальне дослідження особистості підлітка, яке має вигляд «ювенального досьє». Зазвичай до його складання залучають психологів, психіатрів і педагогів. При необхідності більш глибокого дослідження підліток може бути направлений в спеціальний діагностичний центр. В німецькій системі кримінального судочинства справу неповнолітніх можуть вести тільки ті судді, які отримали спеціальну підготовку в галузі вікової психології. Значну допомогу їм надають соціальні помічники суддів, найчастіше — це педагоги чи психологи, які отримали відповідну юридичну спеціалізацію. Висновки щодо індивідуальних особливостей підлітків, процесу їх розвитку, оцінки впливу соціального оточення на формування кримінальної поведінки неповнолітніх використовуються не тільки для індивідуалізації покарання але й для розробки реабілітаційних заходів. В Польщі при визначенні неповнолітньому мір покарання також обов'язково враховуються обставини скоєння правопорушення, індивідуальні якості особистості підлітка та ступінь його зрілості. Збором цієї інформації займаються куратори чи штатні помічники суддів. До професійної компетенції кураторів висуваються дуже жорсткі вимоги. Кандидати на посаду мають бути старше 24 років, мати вищу освіту та ступінь магістра соціальних наук (психології, педагогіки чи соціології). Ще куратори отримують додаткову освіту з юриспруденції та дитячої психології, після чого рік працюють практикантами в сімейному суді. В Канаді незалежно від того, які санкції накладаються на підлітка, він проходить обов'язкове

багатоаспектне обстеження. Інформацію про неповнолітнього та розробку плану його супроводження в суді та по його завершенню здійснює офіцер пробації – штатний помічник ювенального судді. На цю посаду призначають спеціалістів, які мають психологічну, медичну чи педагогічну освіту та додаткову річну підготовку [1].

За діючим Кримінальним процесуальним кодексом України кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх. Законодавством передбачено, що допит неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. Слід пам'ятати, що чинний КПК України обмежує часові рамки допиту неvollітньої особи. Допит неповнолітнього не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день (ст. 226 КПК України).

Нормами чинного КПК України передбачено, що при проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря (ст. 227 КПК України).

Під час досудового розслідування та судового розгляду з'ясовуються: повні та всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік, стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно врахувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру; ставлення неповнолітнього до вчиненого діяння; умови життя та виховання неповнолітнього; наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

Низку з цих обставин слідчий безумовно може встановити самостійно під час досудового розслідування. Але недостатній рівень підготовки з психології і, особливо, з дитячої та вікової психології не дозволяє слідчим професійно оцінити навіть

ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння. У зв'язку з цим постає питання залучення в обов'язковому порядку для встановлення обставин, передбачених діючим КПК України, фахівців з психології та педагогіки в якості консультантів, спеціалістів та експертів.

Найпоширенішим, на сьогодні, використанням психологічних знань в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх осіб є судово-психологічна та комплексна психолого-психіатрична експертиза, в межах яких неможливо встановити всі необхідні обставини кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми. Залучення до участі в кримінальному провадженні психологів у якості консультантів і спеціалістів та розуміння необхідності і мети такого залучення вимагає від слідчих певного рівня психологічних знань, якого вони на сьогоднішній день не мають.

В зв'язку з цим, враховуючи досвід розвинутих країн у розслідуванні правопорушень, скоєних неповнолітніми, вважаємо за доцільне крім обов'язкового залучення психологів або педагогів під час проведення слідчих (розшукових) дій за участі неповнолітніх осіб, законодавчо закріпити обов'язкове призначення комплексних психолого-педагогічних експертиз, з постановкою перед експертами питання оцінки рівня розвитку неповнолітнього, його соціально-психологічних рис особистості, можливості повністю усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними, ставлення до вчиненого діяння, умов життя та виховання. Для цього пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 242 КПК України відповідним пунктом.

Список використаних джерел

1. Дозорцева Е.Г. Психолого-психиатрические аспекты в системе ювенальной юстиции: Аналитический обзор / Е.Г. Дозорцева, В.Д. Бадмаев, Д.С. Ольшевский, А.И. Чибисова. – М.: ФГУ «ГНЦССП им. В.П. Сербского», Минздравсоцразвития России, 2011. – 55 с.